

velencezi s az esztergomi breviárium 1524-iki velencezi kiadására vonatkozó szakaszokba több hiba csúszott be. Így nem tud róla, hogy a missale kétféle kolofonnal nyomtatott s a Weszprémi és Knauz nyomán felsorolt példányoknál a variánsokat összezavarja; ezenkívül Szabó-Hellebrant egyéb példányokról is tud s a címlapon látható szentképet is meghatározza, a mi a schwarzaui, czimlap-nélküli példány leírásánál kiegészítés gyanánt fölemlíthető lett volna.

Egyébként a munka, mely az említett két könyvön kívül más magyar vonatkozásút nem tartalmaz, a pontosság legmeszszebbmenő követelményeinek is eleget tesz.

Beosztása: 1. Általános művek; 2. az egyházmegyék, illetve a rendfőnökségek betűrendjében csoportosított szerkönyvek; 3. a czimek betűrendes mutatója; 4. jegyzék a nyomtatási helyek betűrendje szerint; 5. jegyzék a nyomtatás időrendjében; 6. a nagy *livre d'heures*-ök képeinek táblázatos átnézete.

A mű becses adalék a könyvészeti irodalomhoz s nélkülözhetetlen segédkönyv a liturgikus irodalom XV—XVI. századbeli termékei szakszerű földolgozásánál. Σ.

Bohatta, Hanns. *Bibliographie der Livres d'heures (Horae B. M. V.), Officia, Hortuli Animae, Coronae B. M. V., Rosaria und Cursus B. M. V. des XV. und XVI. Jahrhunderts.* Wien, 1909. Gilhofer és Ranschburg (ny. Wilhelm Fischer). 8-r. 8, 77 l. 12 M.

A rendkívül nagy bibliografiai tevékenységet kifejtő szerző e füzetében a XV. és XVI. századi, irodalmilag ismeretes imakönyv-félék jegyzékét állítja össze igen áttekinthető csoportosításban s a bővebb leírásukat tartalmazó művekre való utalással. A jegyzékben az első helyet az imakönyvek legnépszerűbb, nyomdászati szempontból legértékesebb válfaja: a *Livres d'heures*-ök foglalják el, melyeknek nem kevesebb, mint 1447 kiadását sorolja föl. E nagy szám szükségessé tette a czimek áttekinthetőbb csoportosítását. Bohatta a Horariumokat két főcsoportba sorolta: külön foglalja jegyzékbe a latin- és francia nyelvűeket, még pedig liturgiai rendeltetésük szerinti alcsoportokba osztályozva (a városok, illetve szerzetesrendek betűrendjében) és külön az egyéb nyelvűeket, a melyek száma amazokéhoz képest feltűnően kevés. A többi imakönyvfajokat, már a kiadások jóval kisebb száma következtében is, csupán a megjelenés helye és éve betű-, illetve időrendjében sorolja föl, mindig a sor élére állítva az évszám-, illetve helynélkülieket.

Érdekes, hogy az *Officium B. V. M. cz.* imakönyvből 218-féle, a *Hortulus animae*-ből 100-féle, a *Corona B. V. M.*-ből 13-féle,

a Rosarium B. V. M.-ből 43-féle és a Cursus B. V. M.-ből 19-féle kiadást ismer csupán. Ennek oka alighanem abban is rejlik, hogy míg a Livres d'heures-ök már régóta foglalkoztatják a bibliofileket és a bibliografusokat, addig a többi imakönyv-fajokkal jóformán semmit sem törődtek, jöllehet illusztrativ és ornamentális szempontból ezek sincsenek művelődéstörténeti, sőt művészi érték híján. A tájékozódást, kétes darabok meghatározását igen megkönnyíti a füzet végén található több rendbeli mutató. Így van külön mutató a könyvnyomtatókról és könyvkiadókról, a husvétitáblázatról s végül az egyes lapokon található sorok számáról. A sorszámot illetőleg a minimum oldalankint 12 sor, a maximum pedig — mely csupán egyetlen Rosarium-kiadásnál fordul elő — oldalankint 53 sor. A könyvek legnagyobb része oldalankint 20—30 sornyi szöveget tartalmaz. Szerző e művével főleg az amatőröknek, antiquariusoknak, de a könyvtáraknak is hasznos segédkönyvet nyújtott.

G. P.

Friedrich M. Kircheisen. *Bibliographie des Napoleonischen Zeitalters.* I. köt. Berlin, 1908. E. S. Mittler u. Sohn. 8-r. XLVIII, 412 l. Ára 12 M 50

Szerző, a ki a napoleoni kor történetét készül megírni, ezen két kötetre tervezett munkájában a nagyjelentőségű korszak gazdag irodalmának kritikai, tehát válogatott bibliografiáját adja. Tíz éven át napi 8 órai munkával 70.000 könyv és folyóiratheli értekezés címét gyűjtötte össze, a melyek kiadásáról azonban, tekintve, hogy legalább 10 kvart-kötetet töltenének meg, le kellett mondania s gondos mérlegelés után 8000 címet választott ki s rendezett el szisztematikusan az itt szóban forgó munkájában. «Habe ich dennoch den richtigen Blick für die Bedeutung eines aufzunehmenden Werkes nicht besessen — írja — ist mir dieser oder jener Artikel nicht bekannt geworden, oder habe ich gar Bücher genannt, die mir nicht vorgelegen haben und die keinen Platz in dieser Bibliographie finden sollten, dann bitte ich um Nachsicht.»

Ismerve a föladat nagyságát, ezt a bocsánatot úgy hiszem mindenki szívesen megadja a szerzőnek s így mi se vesszük tőle zokon, hogy forrásai közül a Magyar Könyvkereskedők Évkönyve kimaradt s hogy a magyar történetet összefoglaló művek közül sem Acsádyét, sem a Szilágyi Sándor-féle nagy vállalatot nem említi. Ellenben dicsérettel emeljük ki, hogy abban a néhány magyar könyvcímbe, a melyet idéz, nyelvünk nincs úgy kerébe törve, a mint ezt külföldi bibliografiáknál rendszeren tapasztaljuk.

Súlyosabb beszámítás alá esik nemzeti szempontból, hogy